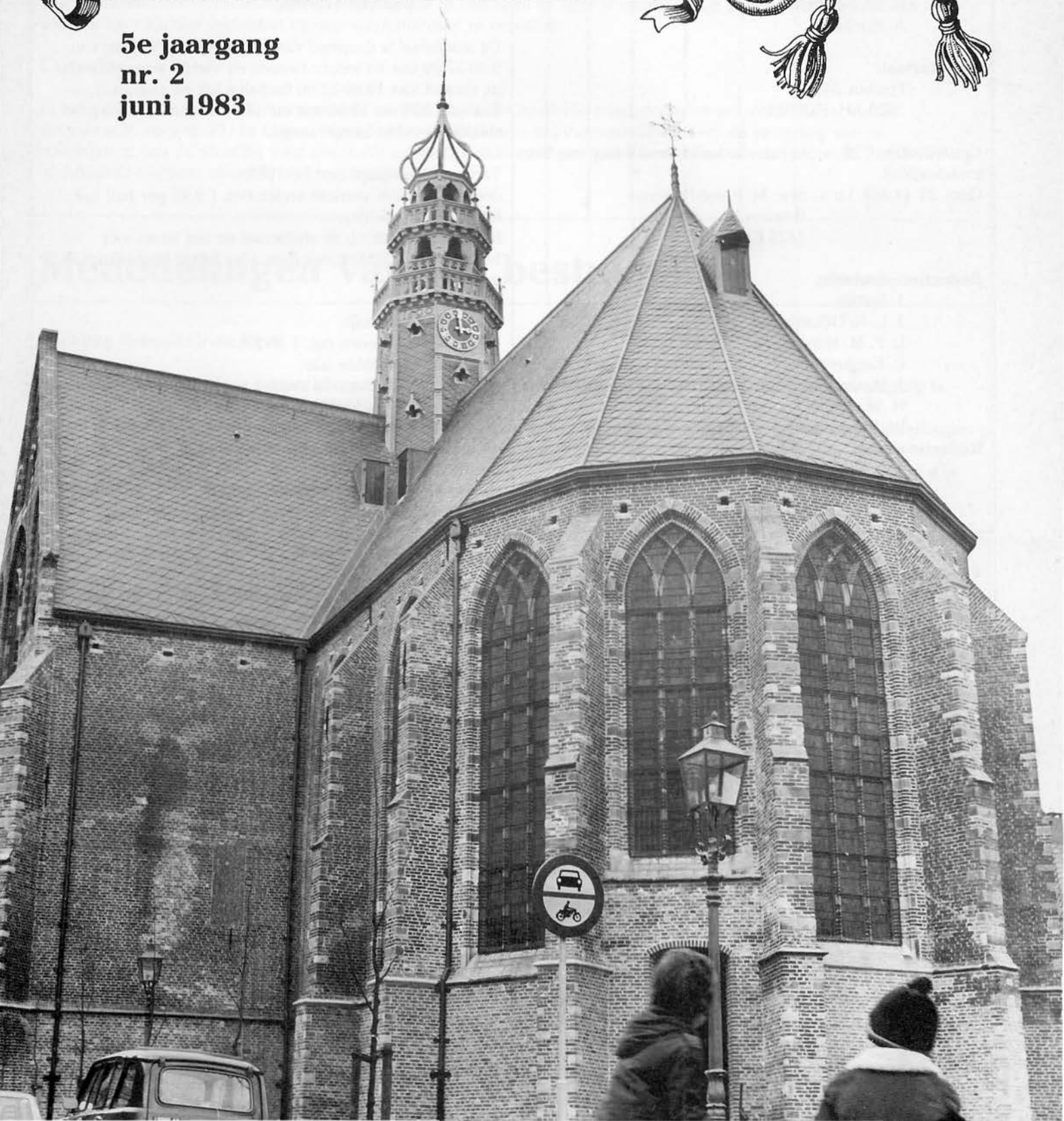

oud-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD HOORN”

5e jaargang
nr. 2
juni 1983

"Oud-Hoorn"

Artikel 2 der Statuten, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 15 november 1917:
"Het doel der vereeniging is het behouden van de schoonheid en het in herinnering houden van het verleden der stad Hoorn en hare omgeving".

Kwartaalblad van de Vereniging "Oud-Hoorn".
Gratis alleen voor leden. Losse nummers, alleen voor leden, verkrijgbaar à f 2,— per nummer bij het verspreidingsadres.

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
L. P. M. Hoogeveen, secretaris
mw. M. Roest-Prestupa, penningmeesteresse
leden: mw. J. Schouwink-van der Windt
A. de Graaf (archivaris)
Y. J. Hangelbroek
H. W. Saaltink
A. Boezaard

Secretariaat:
Postbus 346
1620 AH HOORN

Contributie: f 20,— per jaar, inclusief toezending van het kwartaalblad.

Giro: 21 44 888 t.n.v. mw. M. Roest-Prestupa
Hoeker 2
1625 CA HOORN

Redactiecommissie:
J. Buiten
J. L. N. Dijkstra
L. P. M. Hoogeveen
C. Kuppers
J. M. Onstenk
H. W. Saaltink
W. Vingerhoed

Redactie-adres:
J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden en tevens verspreidingsadres:

C. Kuppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 3 39 23

Archiefdienst Westfriese Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 3 12 34.
Postadres: Archiefdienst Westfriese Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van 9.00-17.00 uur en iedere tweede en vierde woensdag van de maand van 19.00-22.00 (behalve juli en augustus). Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen stukken worden aangevraagd.

Tarieven (gewijzigd per 1-2-1983):
door het archief verricht onderzoek f 9,40 per half uur;
fotokopieën f 0,70.
Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).
Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur,
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Drukker van dit blad:

NV Drukkerij en Uitgeverij Edecea,
Italiaanse Zeedijk 16A, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (5e jaargang nr. 3) zal verschijnen op 15 september 1983. U wordt verzocht eventuele kopij voor dit nummer uiterlijk 1 augustus 1983 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel 02290 - 1 71 17.

De Vereniging "Het Carillon te Hoorn"

In het "Grote Kerk Nummer" van maart 1983 werd op de pagina's 25 t/m 37 uitgebreid aandacht besteed aan het carillon in de toren van de Grote Kerk. Een historisch overzicht van de wetenswaardigheden van dit klokkenspel met veel details en foto's.

Inmiddels heeft het nieuwe bestuur, dat ijvert voor een complete restauratie van dit carillon, niet stilgezeten. Ongetwijfeld hebt u daarover ook in de pers gelezen.

In dit nummer van het kwartaalblad "Oud-Hoorn" treft u een folder aan over de Vereniging "Het Carillon te Hoorn" en haar activiteiten. Wij bevelen de inhoud hiervan van harte in uw aandacht aan.

Red.

Nader bekeken

Correctie jaarverslag in 5e jaargang nr. 1:

Op pag. 5, 2e kolom, komen de regels 2 t/m 7: "De aanbieding van een standbeeld . . . verknoeit" te vervallen. Een en ander volgens beslissing van de ledenvergadering en het bestuur tijdens de op 3 mei gehouden voorjaarsvergadering.

Avondmaalsilver

In hetzelfde nummer op pag. 19 wordt door ons lid, de heer J. Kuyper te Oostvoorne gesproken over de mogelijkheid een Avondmaalskan, die lang geleden uit de Noorderkerk werd gestolen, terug te kopen van de antiquair die inmiddels deze antieke kan in zijn zaak te koop aanbood.

Nu is echter gebleken dat het betreffende stuk Avondmaalsilver niet meer te koop is. De betreffende antiquair heeft de kan inmiddels doorverkocht naar een verzamelaar in Duitsland en deze is onbereikbaar geworden voor aankoop. De door de heer Kuyper geplaatste oproep komt hierdoor te vervallen.

Carbasius

In het artikel van de heer K. Korpershoek over de Carstijns Capellerije dient eveneens een correctie te worden aangebracht: op pag. 23, 2e kolom, regel 11 t/m 14. De hierin gedane mededeling over de besteding van de opbrengsten van de stichting voor eventuele armlastige nakomelingen van Vrouwe Karsteyn is onjuist. In de nieuwe stichtingsacte is deze zinsnede niet meer opgenomen.

Red.

Mededelingen van het bestuur

Stichting Behoud Grote Kerk

Na een viertal intensieve besprekingen door een groep initiatiefnemers uit kringen van onze vereniging is medio mei de oprichting van de Stichting Behoud Grote Kerk een feit geworden.

De Stichting kent een algemeen bestuur en een adviesraad waarin vertegenwoordigers uit diverse geledingen van de Hoornse bevolking zitting hebben genomen.

Doel van de Stichting is in de eerste plaats te streven naar voorlopig herstel van het kerkgebouw (zoals u weet is de toren eigendom van de gemeente, na een restauratie is deze in goede staat); verder hoopt de stichting een voorlopige exploitatie van het gebouw op touw te kunnen zetten.

In de dag- en weekbladders kunt u het nodige vernemen over de activiteiten en vorderingen van deze nieuwe, broodnodige instelling. Het bestuur van "Oud-Hoorn" wenste de Stichting veel succes toe en bewondert de moed en energie die zij moet opbrengen om haar waardevolle werk te verrichten, namelijk het bewerkstelligen van het voortbestaan van die voor het stadsbeeld onmisbare Grote Kerk.

Onderscheiding

De onderscheiding voor personen en instellingen die zich in het bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt in "Oud-Hoornse" zin. Heeft u een voordracht, wacht u dan niet langer. Nog even en het bestuur moet een keuze maken uit de binnengekomen reacties. Op de najaarsledenvergadering zal de onderscheiding met de nodige omlijsting uitgereikt worden.

Stadsbeeld Hoorn 1980

Al diegenen die zich hebben opgegeven voor een exemplaar van deze nog te verschijnen uitgave, moeten nog even geduld hebben. De voorbereidingen voor het tot stand komen van dit boekwerkje zijn op enige vertragingen gestuit en de Werkgroep Documentatie wil nu eenmaal geen half werk leveren.

Rondwandelingen

Vrijdag 27 mei jl. is de eerste rondwandeling door de binnenstad gehouden. Voor liefhebbers volgt hier de complete lijst van wandeldata: 10 en 24 juni; 8 en 22 juli en 26 augustus. Steeds wordt gestart om 19.30 uur vanaf de Rode Steen, behalve de trip op 26 augustus die begint op het voorplein van het NS station. In de plaatselijke pers wordt steeds aangekondigd welk stadsdeel bezocht zal worden. Bijzonder aantrekkelijk aan deze stadswandelingen is bovendien dat een aantal weinig bekende interieurs zullen worden bezichtigd.

JMB

De Ooster- of Sint Anthoniskerk te Hoorn

Over de Ooster- of Sint Anthoniskerk op het Grote Oost te Hoorn is de laatste jaren veel te doen geweest en ook nu nog, na de vlekkeloze restauratie, staat deze kerk regelmatig in het middelpunt van de belangstelling door allerlei activiteiten die er regelmatig worden georganiseerd.

Er is inderdaad nogal wat gebeurd rond dit kerkgebouw sinds de stichting in 1453. De voorgeschiedenis van dit huidige monument, één van de oudste monumentale panden van de stad Hoorn, is slechts summier bekend en kunnen we hier dan ook slechts in het kort weergeven.

1453 was, zoals gezegd, het stichtingsjaar, overigens met een niet zo vlekkeloze periode daaraan voorafgaande. Twee broers uit een vrome en welgestelde familie hadden het plan opgevat een deel van hun vermogen aan de bouw van een kapel te besteden. Het waren Gael en Jan Claesz Block die oorspronkelijk de Corneliskapel wilden bouwen aan het Grote Oost, en ook vol goede moed met de voorbereidingen begonnen. Een ordinaire ruzie maakte aan de samenwerking tussen de broers een einde en ieder ging zijns weegs en zijns kapels. Dit leidde echter tot een fors oponthoud bij de bouw van de (nu beide) kapellen, zondig zelfs dat de toenmalige jeugd er spotgedichten op maakte. Uiteindelijk, in 1453 dus, kwamen beide kapellen gereed en zoals gezegd vernoemd naar Sint Cornelis en Sint Anthonis. De laatste is de voorganger van de huidige Oosterkerk. Na 30 jaar werd deze echter al weer afgebroken om plaats te maken voor een groter gebouw, nu in steen, in plaats van in hout, opgetrokken. Overigens: de Oosterkerk lijkt nu hartje oude stad gesitueerd te zijn, maar in de 15e eeuw was de geografische situatie van de stad zodanig, dat de Sint Anthoniskapel op buitendijks land gelegen was. Het Grote Oost was destijds, en is nu nog steeds, een deel van de Westfriese Omringdijk.

Het ging goed met de stad Hoorn aan het einde van de 15e eeuw en al tien jaar na de tweede, stenen nieuwbouw kwam er een forse uitbreiding, later nog door meerdere

gevolgd. In 1493 werd de kapel tweebeukig en werd daardoor van kapel tot kerk. In de komende tientallen jaren volgden nog meer wijzigingen: in 1519 de aanbouw van het koor, daarna het dwarspand of transept en weer een jaar later het schip. Voor de eerste grote uitbreiding was vooral "de Broederschap van de zoete naam van Jesus en Sint Anne" verantwoordelijk, zowel in daad als in de besteding van de benodigde gelden. Het altaar in de kerk werd dan ook aan deze broederschap gewijd. De Oosterkerk was geen kloosterkerk. De gilden waren in die tijd (omstreeks 1500) belangrijk voor een stad als Hoorn. Het waren de gildeleden die het meest gebruik maakten van deze nieuwe kerk. Het was een bedehuis voor de gewone man, niet de armsten en zeker niet de rijksten van de stad. Het was overigens niet verwonderlijk dat geleidelijk aan dit gebouw de vissers- en schipperskerk van Hoorn werd. Het lag immers vlak bij de havens en was de enige kerk in die omgeving. Zo was de situatie in 1523, toen de laatste verbouwingen gereed waren: een hoog koor met dwars transept in nieuwe gotische stijl met daarvoor het oude, lage schip met zijn twee kleine voorgevels aan het Oost. Boven dit alles een dakruiter of torentje met daarin de (nog bestaande) halfslagklok, die in 1453 was gegoten en voorzien was van het randschrift: "Ave Maria, Ricoldus Butendiic me fecit". Ricolders was een Utrechtse klokkengieter uit die tijd, die blijkbaar relaties met de familie Claesz onderhield.

Na 1523 staan de bouwactiviteiten stil uit geldgebrek, een euvel dat ook destijds blijkbaar nog wel eens voorkwam. Maar het ging goed met de kerk en er werd met godsvrucht gebeden.

Er moet een natuurramp aan te pas komen om weer leven te geven aan de bouwgeschiedenis van dit pand. 13 april 1603 was de fatale datum waarop een geweldige storm de voorgevel met donderend geweld ineen deed storten. Koor en transept, tesamen met de nieuwe dakruiter uit 1600, bleven in tact, maar de kerk was voorlopig een grote puinhoop, en tijdelijk onbruikbaar. Al snel begon men met de herbouw van voorgevel en schip en in 1616 werd het gerestaureerde gebouw weer opgeleverd, waarin het nieuwe gedeelte de stijl van Hendrick de Keyser toonde.

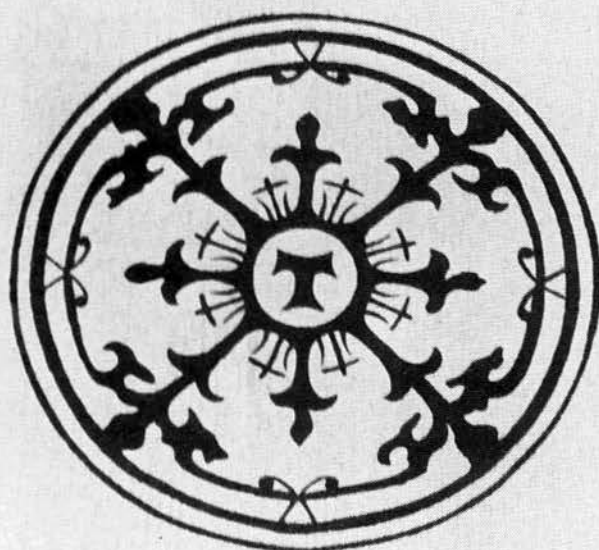
Archeologische opgravingen die tijdens de laatste restauratie in maart 1981 werden gehouden, hebben overigens min of meer de vermoedens bevestigd, dat de toen gevonden fundamenteën op een diepte van 2,5 m deel uitmaakten van het tweebeukige schip uit 1484 en 1493. Tevens rees toen het vermoeden dat op de huidige plaats van de Oosterkerk oorspronkelijk twee kerken moeten hebben gestaan en bovendien uit twee verschillende perioden. De gevonden graven op een diepte van 3 meter lagen Noord-Zuid, in tegenstelling tot de daarboven gelegen Oost-West georiënteerde graven. De onderste kisten en skeletten waren ook nog aanzienlijk korter. Misschien is het zelfs zo dat sommige resten afkomstig waren van de houten kapel uit 1453 of van de eenbeukige kapel uit 1483. Onder het grondwater-niveau, en dus onder de Noord-Zuid gelegen graven, bevonden zich nl. nog de restanten van een ruw afgewerkt vloertje, bestaande uit zand, schelpgruis en stukken van middeleeuwse plavuizen.

We maken nu een grote sprong in de tijd. Naar 1955, toen de laatste godsdiensttoefening in de Oosterkerk werd gehouden. Na vijfhonderd jaar lag het godsdienstige leven op deze plek stil. De Nederlands Hervormde Gemeente had geen geld meer om het achterstallige onderhoud aan dit monumentale (en dus dure) pand te betalen. Voorlopig was er geen betere oplossing dan het gebouw te verhuren als pakhuis, hetgeen overigens de staat van onderhoud niet ten goede kwam. Achttien jaar lang duurde deze situatie tot op de roemruchtige datum van de 29ste mei 1973, toen door een aantal enthousiastelingen de Stichting Oosterkerk werd opgericht, en kort daarna voor het symbolische bedrag van één gulden het gehavende monument van de eigenaresse kon worden overgenomen. De enthousiastelingen hadden op zich genomen een halt toe te roepen aan de troosteloze situatie van een haveloze, vervallen kerk, een historisch monument in Hoorn, dat dringend aan een grondige restauratie toe was. Het niet geringe bedrag van 5 miljoen gulden zou daarvoor nodig zijn en 10% daarvan moest via giften e.d. op tafel komen. De acties van de Stichting en de ongelofelijke vrijgevigheid van burgerij en allerlei instanties leidden er toe dat, zo het na veel vijven en zessen begonnen kon worden met de algehele restauratie. Zo simpel als ik het hier zeg, ging het allemaal niet, dat kunnen de Stichtingsbestuurders en de latere bouwcommissie beamen. Maar er was ook zoveel te doen. Het ging niet alleen om de restauratie van het gebouw, op zich al een enorme opgave door de technische problemen en de daarmee gepaard gaande, steeds hoger stijgende kosten. De 10% eigen inbreng in de restauratiekosten

De Oosterkerk voor de laatste restauratie. Datum van opname 1975. Woorden zijn verder overbodig . . .

Een van de wijdingskruisen in het koor der kerk. In het midden het Tau-kruis, symbool van Sint Antonius, patroon van de Sint Anthonis- of Oosterkerk

moest worden opgebracht, maar ook het totale bedrag voor de niet-subsidiabele kosten, zoals centrale verwarming, meubilair, de gebrandschilderde ramen etc. etc. Een eindeloos lijkende lijst, die bijna ontmoedigend was.

Maar na veel inspanning van letterlijk alle meelevendenden lukte het en op vrijdag 7 mei 1982 vond de plechtige opening plaats van een prachtig gerestaureerd gebouw met een aankleding, waar menig restaurateur jaloers op kon zijn; het prachtig klinkende, bijna nieuwe Bätz orgel, het nieuwe meubilair, een prachtige 18e eeuwse kanselbijbel, een tinnen avondmaalsstel, koperen doopbekken, kandelaars en lezenaar. En niet te vergeten de prachtige gebrandschilderde ramen, een lust voor het oog.

Het was Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Claus die op die memorabele dag de openingshandeling verrichte door een zestal ferme rukken aan een klokketouw, waarmee hij, als ere-koster voor één dag, zes schellingen verdiende. Een roerige periode was afgesloten, een prachtig monument in ere hersteld en als multi-functioneel gebouw in gebruik genomen. Reden genoeg om in dit nummer de Oosterkerk op de voorpagina te plaatsen en dit korte overzicht te schrijven.

Tot besluit: het verhaal is hiermee niet uit. Het nieuwe bestuur van de Stichting Oosterkerk, sinds de opening in 1982 in functie, heeft zich tot doel gesteld het multi-functionele karakter van de Oosterkerk optimaal te gebruiken. Daarvoor worden een groot aantal activiteiten georganiseerd door de Programma-commissie. Daarnaast is het gebouw voor belangstellende groeperingen beschikbaar voor o.a. het houden van kerkdiensten e.d.

BAZAR van de Ned. Hervormde Gemeente te HOORN.

In verband met het in gebruik nemen van de **Oosterkerk** voor militaire doeleinden wordt de bazar, welke op 3, 4 en 5 October a.s. gehouden zou worden en de trekking der verloting, die op 5 October a.s. aldaar zou plaats vinden, tot nadere aankondiging **uitgesteld**.

Tevens kan door de bijzondere omstandigheden de opvoering van het hoorspel en de door het Kerkelijk Zangkoor te geven zanguitvoering op 2 October a.s. in de **Groote Kerk, niet doorgaan**

Namens het College van Kerkvoogden,

J. PAAUW, Voorzitter.

C. VAN DOORNIK, Secretaris.

HOORN, den 13 September 1939.

Dat uitstel zou lang duren ...

Voor informatie en afspraken kunt u zich wenden tot:
de Programma-commissie
secretariaat: mevrouw M. J. Lodde-Tolenaar
Schoener 1,
1624 CT Hoorn, telefoon 02290 - 3 36 40.

De aantrekkingskracht van de Oosterkerk wordt vergroot naarmate er meer te doen is. Help de Stichting daarmee!

JLND

Grafzerk van Jan Willem Vos (17e eeuw)

De gekroonde jaagschuit sedert 1793

Wie het uit 1878 daterende winkelpand van Hendrik Kaag binnenstapt, gelegen op de hoek van het Breed en Achterom te Hoorn, kijkt zijn ogen uit. Hendrik heeft meer dan eens de vraag van een klant of dit een museum is, met klem ontkend. De "Kaagen" hebben er nooit aan gedacht het interieur of de onderpui aan de veranderde tijd aan te passen: "We houden van mooi!". Als hij deze woorden uitspreekt is hij aan de staande lessenaar bezig wat papieren te ordenen. Dit antieke meubel bevindt zich in het kantoortje achter de winkel. Een bronzen profiel van Willem Kaag, de grootvader van Hendrik, hangt er boven. Een portret van Pieter Antonszoon, vader van Willem en oprichter van de zaak, hangt hier eveneens, zijn initialen zijn te vinden op de blauwe wandtegeltjes in de winkel, evenals een afbeelding van een jaagschuit. De uit hout gesneden gevel-"steen" De Gekroonde Jaagschuit, die zich tot 1878 boven de winkelingang bevond, vinden we terug boven de deur naar het kantoor.

Wat het interieur betreft vallen verder de houten wandkasten en toonbanken op, versierd met Ionische zuiltjes. De winkelontvangsten worden opgeborgen in twee kassa's; in een ervan is in de houten lade een kaarsenhouder bevestigd. Op de toonbank staat een rood geschilderde koffiemolen uit ca. 1800 met een groot vliegwiel, en een beeld van een Moor die uit een pijpje vuur kan geven. Voorts treffen we aan: uitgesleten planken met bruin houten en Delftsblauwe snuif- en tabakspotten, zojuist aangeschafte ouderwetse koffiesilo's, tientallen theebussen, alle gevuld met geurige waar. In de etalage staat een koperen koffiezetapparaat en een monsterbrander. Door middel van een slinger moest de koffiebrander een verhit tonnetje tien minuten regelmatig ronddraaien, wat vergemakkelijkt werd door het zingen van het liedje: Daar was laatst een meisje loos. Achterin de winkel staat een uit één blok gesneden houten pijproker met een zwierig jasje aan, het hoedje scheef op het hoofd: een tevreden roker. Hij stond vroeger buiten; ernaast was een tabaksmand met allerlei soorten tabak geplaatst, waaruit voorbijgangers een pijpje konden stoppen. In die dagen werd op rookwaar geen accijns geheven, zodat de tabak in de winkel werd verpakt.

De voorgeschiedenis

Het staat vast dat Cornelis Kaag rond 1716 op het Breed is komen wonen. Of dat op de huidige nummers 38 of 40 was, is niet bekend. Wel blijkt uit het Gaarderboek der Verpandingen van 1732 (een soort onroerendgoed register) dat hij aldaar drie panden had. Deze waren in 1772 eigendom van Cornelis II (geb. 1720, gest. 1785), het derde kind van Cornelis I. Cornelis II kreeg drie zonen,

waaronder Pieter (geb. 1750, gest. 1820) en Antony (geb. 1756, gest. 1815).

Pieter had blijkens een debiteurenboek van 1784 een groothandel in grutterswaren en bezat een pand genaamd De oude Gortmolen, aan de zuidzijde van het Smerighorn (Breed). Hij legateerde zijn zaak en het daarbij behorende onroerende goed aan zijn neef Cornelis III, zoon uit het tweede huwelijk van zijn broer Antony. Deze Cornelis stond in 1830 ingeschreven op Breed nr. 90. Wellicht zijn dit dezelfde panden als die van Cornelis I, II en Pieter.

Uit het derde huwelijk van Antony wordt op 28 juli 1812 zijn zoon Pieter (Antsz) geboren, die in 1844 voor f 2.800,— het pand op de hoek van het Breed/Achterom kocht. De verkoper was Willem Nijssen, apotheker te Hoorn en halfbroer van Pieter.

Het pand wordt omschreven als "een huis zijnde een tabak-, koffy-, en theewinkel, genaamd Het gekroonde Jaagschuitje met een erf, benevens een pakhuis daarachter aan het Achterom" (wijk 4 nr. 72 kadastraal sectie B nr. 888 en 932).

Uit een akte voor Schout en Schepenen blijkt dat dit pand in 1790 eigendom was van Hermanus van Berkel, die in dat jaar het "stille huis" kocht (Breed nr. 40, toen nr. 120). In 1793 is hij waarschijnlijk een koffie-, thee- en tabakshandel begonnen, onder de naam *De gekroonde Jaagschuit*. De aanduiding De gekroonde Jaagschuit heeft ongetwijfeld te maken met de nabijgelegen aanlegplaats van de trekschuit op de plaats waar nu, bij de Westersingel, de Grote Waal begint, tegenover het Badhuis.

Hij verkocht het pand in 1820 aan zijn zoon Jan voor f 2.000,—. Op grond van een in 1827 verstrekte hypotheek is het pand waarschijnlijk geveild. De nieuwe eigenaar was Johannes Thierens, koopman te Amsterdam, die het in 1831 verkocht aan Carolus Reniers, winkelbediende te Edam. In 1836 verkocht deze het pand aan de hier boven genoemde Willem Nijssen, die het dus in 1844 verkocht aan Pieter Antsz. Kaag.

De familie Van Berkel had familiebanden met de "Kaagen". De familie vond waarschijnlijk Pieter Antsz. wel geschikt, die inmiddels het vak leerde bij een zekere Groen. In de krante-artikelen die de laatste jaren over De gekroonde Jaagschuit geschreven zijn, wordt deze Groen de eigenaar van het pand genoemd. Pieter Antsz. zou het van hem in 1813 gekocht hebben. Uit de archiefgegevens is dit niet op te maken. Bovendien is Pieter in 1812 geboren... Een handelsgeest die zich wel erg snel ontwikkeld heeft! Het enige contact tussen Groen en de zaak is dat een weduwe Groen enige tijd in het "stille huis" heeft gewoond.

Het "stille huis" werd in 1822 geveild en gekocht door Dina Loeterbagh, weduwe van Pieter Rumelaar. In 1839 werd het openbaar verkocht aan Artje Stieltjes, weduwe van Dirk Groen. Pieter Antsz. kocht het in 1847 (sectie B nr. 889).

De bekende tabak-, koffie- en theezaak "De Gekroonde Jaagschuit" van de firma Kaag op de hoek van het Breed en Achterom, vóórdat de architect A. C. Bleijs (die ook de RK-kerk aan het Grote Noord bouwde) in 1878 de in wezen 17e-eeuwse gevel een neo-renaïssancistisch uiterlijk gaf, nadat eerst het oorspronkelijke pand in zijn geheel was gesloopt

Vier generaties in De Gekroonde Jaagschuit

Pieter Antsz. Kaag (geb. 1812), trouwde twee keer. Uit het eerste huwelijk had hij drie zonen. Anton, de oudste, werd pastoor o.a. te Duivendrecht. Hij stond bekend als journalist, was zelfs enige tijd hoofdredacteur van het dagblad Het Centrum, en volksredenaar. Hij was lid van de kunstkring De Violier, waar ook de Hoornse architect Bleijs en de bekende schilder-dichter Jacques van Looy lid van waren. Zoon Henricus werd notaris en Ferdinand kwam in de zaak.

Uit het tweede huwelijk kreeg hij twee dochters en een zoon. Dochter Johanna trouwde met Johannes Schermer, wijnhandelaar te Hoorn. Ferdinand trouwde met een zuster van deze Schermer. Die ene zoon was Willem, die ook in de zaak zou komen.

In de loop der jaren had de firma zo'n omvang genomen, dat men uit representatief oogpunt het niet langer passend vond zaken te doen in een verouderde winkel. Broer Anton liet talloze ontwerpen maken voor een nieuw pand. Uiteindelijk werd het neo-renaïssancistische ontwerp uitgevoerd van Bleijs, die ook de St. Cyriacus aan het Grote Noord ontwierp en de Oosterpoort restaureerde. In 1872 werd het oude zeventiende eeuwse pand (zie: Hoornse Herinneringen, p. 129) afgebroken. De eerste steen voor het nieuwe pand werd gelegd op 15 mei 1878. Willem woonde op het Grote Noord, nr. 50; zijn broer Ferdinand in het „stille huis”. Na Ferdinands dood ging Willem in dit pand wonen en verhuisde zijn schoonzuster naar de Koepoortsweg.

Omdat het met de tabakskerverij minder goed ging, begon Willem een sigarenfabriek. Hij nam een deskundig

sigarenmaker in dienst. Lieshout, de meesterknecht, was daar tegen en is toen een eigen sigarenfabriek begonnen ("Bernardo") in de Dubbele Buurt.

P. KAAG ANTZ.

Willem kreeg vier zonen en zes dochters. De oudste zoon, Piet (geb. 1893, gest. 1975), was de enige die zich tot de zaak aangetrokken voelde. In 1909 kwam hij in de zaak te werken, nadat hij in België het tabaksvak en in Londen het kruideniers- en thee vak (klassiek theeland) had geleerd. In 1921 werd hij firmant, nadat hij van 1911 tot 1918 in militaire dienst was geweest. Hij gaf leiding aan een inmiddels groot bedrijf: in de twintiger jaren, toen de sigarenfabriek ("J. Pz. Coen") nog volop draaide, werkten er meer dan dertig mensen.

Pieter heeft als eerste in Nederland koffie in bussen verkocht. De blikken zijn er niet meer, wel zijn een aantal banden bewaard. Op een ervan staat: Konakkoffie, Turksche koffie van "De oude Turk". Deze moccakoffie hebben Pieter en zijn vrouw leren kennen tijdens hun

huwelijksreis, in een moskee in Parijs. Trots vertelt hun zoon Hendrik dat het hof, toen gevestigd in paleis Het Loo, een trouw afnemer was. Hendrik heeft de bijzondere melange (een familiegeheim!), van deze overigens niet uit Turkije afkomstige koffie, van zijn vader geleerd.

In 1940 werden een aantal tabaksschepen getorpedeerd. Concurrent Douwe Egberts heeft de firma Kaag toen aan tabak geholpen, immers directeur De Jong was bevriend geweest met Willem en verkondigde toen hij eens langs kwam: "Kaag moet blijven". Samen hadden zij het tabaksvak geleerd.

Na de oorlog kwam er een eind aan de verkoop van eigen-fabriek tabak. Hoewel Kaag-tabak op de verpakking bleef staan, was Douwe Egberts de belangrijkste leverancier. Ook de sigarenfabriek werd opgeheven: de loonkosten werden te hoog en het aanschaffen van een nieuw machinepark zou kapitalen vergen. Het koffiebranden werd wel voortgezet. Tot in de jaren zeventig was de branderij gevestigd op het Achterom, nr. 100.

Na de oorlog was Pieter Kaag door ziekte nauwelijks in staat de zaak draaiende te houden. Gelukkig kon zijn vrouw het zware werk voortzetten, tot hun zoon Hendrik in 1964 als medefirmant in de zaak kwam en deze weer wist op te werken. Hij was in het vak opgeleid: als zeventienjarige reisde hij op de fiets Noord-Holland af om de klanten te bezoeken. In de geheimen van het koffiebranden is hij door zijn vader ingewijd.

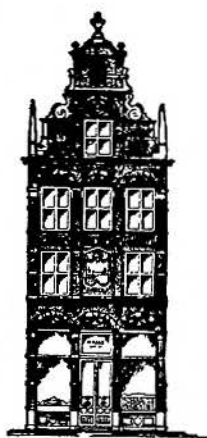
Hendrik Kaag is momenteel de enige koffiebrander in Noord-Holland boven het IJ, op de grote grutter in Zaandam na, en een van de weinige kleine branders in Nederland. Een kleine branderij heeft haar eigen charme: men werkt met tientallen soorten koffie en weet er aan de klant veel over te vertellen.

De koffiebonen werden voorheen gebrand door middel van kolen, zodat het moeilijk was een constante hitte te krijgen. Sedert 1951 zorgen gaspitten voor de vereiste 150° Celcius in de draaiende trommel. De bonen gaan wit de trommel in en komen er na een kwartier bruin uit. Tijdens het branden wordt gebruik gemaakt van een steek, dat is een schepje waarmee de koffiebrander bonen uit de trommel neemt om kleur en rook te beoordelen. Naast de trommel stond vroeger een zak zout, nu een brandblusapparaat.

De Turkse koffie wordt nog steeds met twee molenstenen tot poeder gemalen. Hendrik is niet erg te spreken over elektrische huishoud-koffiemolentjes. Door het malen ontstaat warmte, wat een naverbranding van de bonen tot gevolg heeft. De koffie wordt dan te bitter. Met een handmolentje is het resultaat beter. Hendrik moet helemaal niets weten van vacuüm verpakte koffie. Door die verpakkingmethode wordt een deel van het bouquet aan de koffie onttrokken, en juist dat bouquet is evenals bij goede wijn van groot belang. Zowel een wijnboer als een koffiebrander moeten het hebben van een goed ontwikkelde reukzin. Volgens Hendrik zijn de "Kaagen" te herkennen aan hun ronde neus...

(Dit artikel is vooral tot stand gekomen dank zij de heer A. E. Kaag te Berkel en Rodenrijs. Hij is met archiefonderzoek bezig naar de genealogische geschiedenis van de familie Kaag.)

W. J. C. Boer,
Dorpsstraat 7, Zwaag

Fa. P. KAAG Antz.
sedert 1793
Tabaksverkoopers
te Hoorn
op het Breed
in het huis alwaar
— in de gevel —
De Gekroonde Jaagschuit
staat uitgebeeld

Volgens oude recepten al sedert 1793

Die zijn tong te gast wil nooden
Op een lekker pijpje smoock,
Eël van smaeck en zoet van roock,
Dies voegt hem de beste soort
Dat hem KAAG's TABAK bekoort.

Een tabak met konst bereid,
Nu zooals in vroeger tijd.
Naar oud recept gemengd gekorven,
Waarmee kondschap wordt verworven
Door de zachte qualiteit.

Want voor meer dan honderd jaren
Was het net zooals vandaag:
Kenners kiezen voor hun pijpje
Steeds tabak der Firma KAAG.

KAAG HOORN

Dit wapen waarborgt de qualiteite al sedert 1793

Één roep . . . . . Één vraag

TABAK VAN KAAG!

Stadsbeeld restauraties — wijzigingen — verval

d.d. 17 mei 1983

Bierkade, Appelhaven, Venidse
Dubbele buurt 5-7 (beeldbepalend)
Gerritsland 9-11
Gedempte Appelhaven 2
(beeldbepalend)
Grote Oost 28-30 (beeldbepalend)

Grote Oost 115 (monument)

Hoofd 2 (monument)
Kerkplein (beeldbepalend)
Korenmarkt 4 (monument)

Kruisstraat 14
Grote Noord 73 (beeldbepalend)
Rode Steen 8 (monument)

Ramen 1-3 (monumenten)

Scharloo

Zon 11 (monument)

Herstel en vernieuwing kademuren gestart.
Woonhuis annex bedrijfspand; verkeert in staat van verval.
Woonhuizen op onderpui na afgebroken voor nieuwbouw.
Koetshuis; restauratie en nieuwbouw in voorbereidingsstadium.

Postkantoor; uitwendig geheel opgeknapt; inwendig grootscheepse
verbouwing.

Oorspronkelijk woonhuis, gevelsteen: Truydeman en zijn wijf. Verkeert in staat
van verval.

Hoofdtoren uit 1532; behoeft dringend onderhoudsbeurt.

Grote Kerk; kerk uit 1883; behoeft urgent onderhoudsbeurt.

Paars ludiek pakhuis; handel in antieke kachels; 16e-17e eeuws pand met
18de-eeuwse gevel; verkeert in ernstige staat van verval. Kap geheel open.
Winkelbedrijf; vernieuwd in oude stijl.

Slagerij; pand verbouwd; onderpui in on-Grote Noordse stijl herschapen.

Waaggebouw, door Hendrick de Keyser ontworpen, uit 1609; plannen voor
wijziging authentiek benedeninterieur met houten zoldering op
geornamenteerde sleutelstukken en nog compleet aanwezige weegjukken; een
entresol wordt aangebracht, weegjukken moeten verwijderd enz.

Restauratie voormalige RK Schoolgebouw voltooid; 11 mei 1983 door Stichting
Stadsherstel Hoorn — voorzitter D. Breebaart — geopend. "Oud-Hoorn" zal
gevelschild met gegevens over de historie van de panden schenken.

Afbraak laatste bebouwing (stallen en woonhuizen aan de Westersingelzijde bij
Weel). Historisch straatbeeld aangetast ten behoeve van aanleg doodlopende
tweebaansweg!

Verkeert in staat van verval.

J. M. Baltus

Zon 11

▲ Scharloo ▼

Tabaksbelastingen en pijpmakers in de 17e eeuw te Hoorn

In het begin van de 17e eeuw was er sprake van belastingontduiking op grote schaal op bier en brandewijn. Daarom stelden burgemeesteren en vroedschappen van Hoorn in 1622 nieuwe verordeningen, waarbij ze ook de tabaksbelasting gingen regelen: *"Ende alsoo den tobacq nu in een generale verpachtinge sal wierden gebracht, ende volgende voorgaende resolutie geschreven sal tot Amsterdam, daerna die ordonnantie sal dienen gedresseerd werden, omme d'selfe ordonnantie te redresseren, sulx noch ten meerder dienste van de Landen sal bevinden te behoren"* (1).

Deze verordeningen waren zeer voordelig voor de stadskas, maar betekenden een verzwaring van de lasten voor de tabakshandelaren. Deze schreven in 1638 een uitvoerig verzoekschrift over de hoge tarieven op de invoer van tabak (2). Voor de tabakshandel op de Barbados- en Canarische eilanden moesten ze aan de West-Indische Compagnie vaste bedragen betalen, naast het normale vrachtgeld en convooigeld. De stad Hoorn inde ook nog belastingen, per pond verhandelde tabak. Dit maakte de lasten zo hoog dat ze uiteindelijk twee maal de tabakswaarde bedroeg.

Het verzoekschrift werd door elf kooplieden aan de Heeren Staten van Holland en West-Friesland toegezonden. Ze wilden de belasting op de invoer verschuiven naar belasting op het verbruik. Voor de handelsstad Hoorn zal dat aan inkomsten niet veel uitgemaakt hebben.

In 1676 hebben klachten van handelaren en winkeliers weer een nieuwe verdeling van de belastinglasten tot gevolg. Hoorn krijgt dan van de Staten van Holland en West-Friesland een nieuwe ordonnantie voorgeschreven (3). Deze ordonnantie maakte verschil in de herkomst van de tabak, en men berekende de belasting per pond of per canaster.

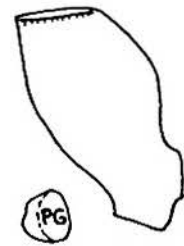
Om de kwaliteit te bepalen werden stedelijke keurmeesters aangesteld, de handelaren moesten de helft van deze onkosten betalen. Bovendien moesten de handelaren hun opgeslagen waren laten inschrijven en de schipper die de goederen aangevoerd heeft vermelden. Alle schippers die tabak binnen brachten moesten dit onmiddellijk laten inschrijven, dit om fraude te voorkomen. Alleen op vertoon van dit inschrijfformulier mocht het schip worden gelost. Zo werd het een en ander dubbel gecontroleerd. Bij het verzwijgen en niet nakomen van de bepalingen werden hoge boetes geëist.

Het verkopen van tabak was voor veel mensen een bijverdienste; dat blijkt wel uit de archiefstukken waarin wanbetalers voor het gerecht werden gedaagd (4). De belangrijkste tabaksverkoop vond plaats in de herberg, door de herbergier, maar ook de chirurgijn verkocht tabak, evenals de zilversmid, de linnenverkoper en zelfs de schoolmeester.

In 1691 ging het stadsbestuur ook daar munt uit slaan, de kleine verkoper werd een vergunning voorgeschreven. Tijdens de regering van Lodewijk Napoleon, in 1811 werden vele zaken opnieuw geregeld, er bleken in Hoorn (8.000 inwoners) 72 tabakverkopers te bestaan. Om de concurrentie met Frankrijk te beperken werd de tabakshandel stilgelegd en bleven maar vijf Franssprekende winkeliers over (5).

In de genoemde stukken over wanbetalers, die voor de "Commissarissen voor Kleine Zaken" werden geleid, staan twee pijpmakers vermeld. In de eerste plaats Pieter Gerritz., tobacx-pijpemaeker (1642), dit betrof zaken

met de Raden van de Admiraliteit. Hierbij ging het waarschijnlijk om pijpleveranties voor de schepelingen. In latere stukken werd Pieter Gerritz. potbacker genoemd. Tussen de door mij gevonden 17e eeuwse pijpjes bevindt zich een exemplaar met een typisch Hoornse dubbelconische kop en de initialen PG (zie afbeelding).

De tweede pijpmaker is waarschijnlijk afkomstig uit Engeland. In een geding met de chirurgijn, mr. Willem, wordt in 1642 de pijpmaker Doorn Litteraer genoemd. In de doop- en trouwboeken vinden we dat in 1628 de jonggezel, Doorn Litteraer trouwt met Trijn Reijnders dr. van Amsterdam. Ze woonden op het Acherom, waar meerdere Engelsen gehuisvest waren. In een vordering van huishuur werd in 1648 de weduwe van Doorn Litteraer genoemd. Het zal niet eenvoudig zijn om over de bedrijven van deze pijpmakers gegevens te vinden, want er bestond in Hoorn geen pijpmakers- of pottebakkersgilde.

Bronnen uit het archief West-Friese Gemeenten te Hoorn:

1. *Resolutieboek van Burgemeesteren en Vroedschap, opberg nr. 106.*
2. *Handel en neringen, opberg nr. 2568, Gonnet Inventaris nr. 453.*
3. *Resolutieboek van Burgemeesteren en Vroedschap, opberg nr. 122.*
4. *Rol van commissarissen van kleine zaken. Oud Rechterlijk Archief, opberg nr. 4430, 4431.*
5. *Klaas van Voorst, Chronyck van Hoorn, opberg nr. 23.*

Enige archiefstukken die betrekking hebben op de handel in tabak en de aanwezigheid van pijpmakers in Hoorn. Hieronder een vertaling van de originele stukken, die op de naast gelegen pagina staan.

De uitspraak staat naast de aanklacht vermeld.

I Mr. Willem chirurgijn, eiser, en Jacob Jansz. in de cleijne havensteegh, gedaagde concludeert tot betalinge van XIII gl uyt sake van coop van toback	Commissarissen verclaeren gedaagde wellich (= schuldig)
---	--

II D'zelve eiser, ende Doorn Litteraer Commissarissen
pijpmaker, gedaagde, concludeert houden de sake in
ter betalinge van elff gl. uyt sake advijs tot
ende als reste van coop ende doenredag.
conditie ten voordeel van eiser
gepurificeerd.

III Doorn Litteraer, pijpmaker, ende Commissarissen
Mr. Willem chirurgijn, gedaagde, houden de sake in
concludeert tot betalinge van advijs tot
vijftich car. gl. uyt sake van coop doenredag.
van een tonne pijpen daerboven
de gedaagde heeft gerespondeert.

IV Bent Jansz., eijser, contra Pieter
Gerritsz. toebaxpijpenmaker,
gedaagde ende defait concludeert

tot restitutie van derthien gl.
sestien stuyvers bij de gedaagde
van de Raden ter Admiraliteit
ontfangen hem eiser
toebehorende.

V Mr. Cornelis Schoolmeester eiser, wellich (= schuldig)
contra Jacob Volckertsz. gedaagde,
om betalinge van 13 gl., over coop
en leverantie van tabacq.

Toon Steendijk

Met toestemming van de schrijver overgenomen uit
"Pijpelogische Kring Nederland", jrg. 5. nr. 20.

I

Mr. Willem chirurgijn eiser
G Jacob Volckertsz. gedaagde
fabriek van pijpen daerboven
betalinge van elff gl. uyt sake
van een tonne pijpen daerboven
de gedaagde heeft gerespondeert

Commissarissen
houden de sake in
advijs tot
doenredag.

II

Deel eiser Doorn Litteraer
pijpmaker, gedaagde, concludeert
tot betalinge van elff gl.
uyt sake van een tonne
pijpen daerboven de
gedaagde heeft gerespondeert

Commissarissen
houden de sake in
advijs tot
doenredag.

III

Doorn Litteraer pijpmaker
eiser Mr. Willem chirurgijn
gedaagde, concludeert tot betalinge
van vijftich car. gl. uyt sake
van een tonne pijpen daerboven
de gedaagde heeft gerespondeert.

Commissarissen
houden de sake in
advijs tot
doenredag.

IV

Bent Jansz. eiser
contra Pieter Gerritsz.
toebaxpijpenmaker, gedaagde
concludeert tot restitutie van
derthien gl. sechsten
stuyvers bij de gedaagde
van de Raden ter
Admiraliteit ontfangen
hem eiser toebehorende

In stem ten naefen veld

V

Mr. Cornelis Schoolmeester
eiser contra Jacob
Volckertsz. gedaagde,
om betalinge van 13 gl.,
over coop en leverantie
van tabacq.

Indevis.

Nabij verleden: '40-'45

De grens van de historische belangstellingssfeer die de vereniging "Oud Hoorn" zich krachtens haar naam tot de hare mag rekenen, schuift uiteraard geleidelijk op naarmate de jaren verstrijken. Zo is het langzamerhand gerechtvaardigd er Wereldoorlog II in te betrekken. Die is immers al rond veertig jaar voorbij en het getal van degenen die hem nog bewust als persoonlijke ervaring hebben meebeleefd, slinkt zienderogen. Een grote meerderheid van de huidige Hoornse burgerij weet weinig of niets van de toen feitelijke situatie in de stad: men is daar te jong voor in leeftijd of ingezetenschap.

Weliswaar is voor een objectieve, afstandelijke geschiedschrijving in menig opzicht de sedert 1945 verstreken periode nog te kort, maar voor het verzamelen van het feitenmateriaal, het aanslaan van de bronnen, is het bij wijze van spreken kwart voor twaalf. Want nu leven de mensen nog die er uit eigen Hoornse herinnering over kunnen vertellen.

Voor de lokale historiografie inzake de bezettingsjaren ligt een breed terrein nog vrijwel braak. We weten dat de Duitsers talrijke gebouwen hebben gevorderd, maar hoe zat dat precies met de Ortskommandatur, de situatie in en rond de haven en waar kwamen de oorspronkelijke gebruikers van de in beslag genomen panden terecht? We weten dat aan de Rodesteen 15, de vroegere burgemeesterswoning, eerst het distributiekantoor onderdak vond en vanaf 1 mei 1944 de Landwacht, maar hoe zat het met het eveneens aan dit plein gevestigde plaatselijke NSB-hoofdkwartier? Mussert had hier ter stede geen onaanzienlijke aanhang (Kahlman noemt voor de laatste vooroorlogse Statenverkiezingen 439 NSB-stemmen) en er zal toch eens ooit geboekstaafd behoren te worden hoe het hier met de zwarthemden en de collaboratie was gesteld.

Zo had ook het Oostereiland als internerings- en strafinrichting voor foute Nederlanders een eigen

na-oorlogse reputatie en ook die dient te worden nagespeurd. Er moet ook een samenvattend verhaal komen over Hoorn in de hongerwinter, pleisterplaats voor talloze voedselzoekers. En hoe kwamen de burgers zelf die maanden door? Zie hier nog maar enkele (mogelijke) facetten van een stadsbeeld in oorlogstijd. We mogen ons echter alvast gelukkig prijzen met het initiatief van het plaatselijk Comité 1940-1945 en de Stichting Vrije Westfriesse Krant, die onlangs alvast op één terrein een aantal bronnen hebben verzameld en uitgegeven. Met de titel "West-Friesland in de jaren '40/'45. Schetsen van het verzet in Oostelijk West-Friesland", kwam onder eindredactie van Sjoerd Leiker bij de NV Edecea tegen de uiterst civiele prijs van f 7,50 een lijvige brochure van de pers: 80 welbeschreven pagina's met talrijke boeiende illustraties o.a. aangeleverd uit het rijke archief van eigen opnamen door J. D. Osinga.

Het boekje heeft niet meer pretentie dan een begin te

Eind april 1945: tijdens een voedselvlucht botsen twee vliegtuigen op elkaar en storten neer in Hoorn. Huis op de hoek van de huidige Tirasstraat en Drieboomlaan wordt verwoest

zijn, een aanloop, een aanzet — zoals Leiker zegt — tot een omvangrijker historische verkenning. Er zitten ook wel wat foutjes in en natuurlijk gaat het niet — de titel zegt het al — over Hoorn alléén, ook niet in hoofdzaak. Naar verhouding lijkt het Hoornse aandeel zelfs bescheiden, zeker wat de concreet medegedeelde feiten betreft. Toch is er alvast het een en ander over onze stad bijeengesprokkeld, waartoe ik mij hier ook moet beperken. Overigens met alle respect voor de uitvoerige berichtgeving over verzetsactiviteiten elders in West-Friesland, zoals de avonturen rond de wapendroppings, de voortreffelijke karakteristiek van koerierster Afra Duyves-Schipper, de doorwrochte bijdragen van J. Zwaan van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie over Klaas Norel en de verzetscentra in Enkhuizen en omliggende plaatsen (hij kondigt tevens een meer uitgebreide publikatie aan) enzovoort.

Wat Hoorn betreft zijn liefst elf opstellen afgedrukt, die de zich "een eenvoudige belastingambtenaar" noemende A. Vortman in december 1948 voltooide. Hij zat nog dicht op de zojuist door hem als een van de negen Hoornse knokploegleden doorleefde gebeurtenissen en vol met alle emoties van dien. Een bloedwarm getuigen, dat overigens meer feiten aanduidt dan concreet documenteert. De toenmalige tijdgenoot had echter mogelijk aan een half woord al genoeg, en bovendien zat kennelijk de ondergrondse gedragscode er bij Vortman nog stevig in: man en paard niet noemen, niet documenteren maar d o e n.

Toch brengt hij ook een aantal belangrijke feiten boven tafel zoals het verhaal over NSB-burgemeester Zondervan, alias Ome Keesje, die ooit in Grosthuisen door drie Hoornse KP'ers te grazen is genomen, van leren jas, papieren, pistool en fiets werd ontdaan en voortaan met de bijnaam Zonderjas door het stadsleven ging. Zo ook de executie van SS-Rottenführer George Herlee op 30 december 1944 in een scheersalon aan het Kerkplein, waarvoor als represaille op 4 januari 1945 bij de Grote Kerk de vijf verzetsstrijders werden gefusilleerd van wie de namen voortleven op het ter plekke opgerichte monument. Vortman vermeldt o.a. ook de bedragen die voor Hoorn en directe omgeving werden uitbetaald namens het (illegale) Nationaal Steunfonds: tien tot elfduizend gulden per maand, na de spoorwegstaking oplopend tot f 40.000,—.

Tot de hier maar beperkt weer te geven inhoud behoort o.a. ook een fraai verhaal van Toon Kahlman over een vechtpartij met vijf Duitse soldaten in het havencafé van Karel Groenewoud in november 1940, dat overigens de vraag open laat of dit muisje nog een staartje had voor de man met de hardste vuisten, Jan Berkeveld, schippersknecht op de Hn. 25. Ko Karssen vertelt over zijn tien maanden gevangenschap voor de verspreiding van Je Maintiendrai (en de verkoop o.a. van duizenden foto's van koninging Wilhelmina).

Herdrukt zijn uit de Vrije Westfriese Krant o.a. het interview met mevr. Van der Zel, die boven de Oosterpoort een compleet communicatiecentrum over de vloer had (via een door "Jasper" Iepenga van een Duitse bunker bij Schellinkhout afgetapte kabel en de speciale PEN-telefoon) en de artikelen van Cor van de Poel over de illegale pers. G. Philip Mok herdenkt zijn onderduik-ouders Jan Willem en Dina Maria Molenaar-Appelman (woonden die nu aan de Drieboomlaan of in de Merensstraat?) en Sjoerd Leiker mede het lot van de Hoornse Joden, die op 20 april 1942 het bevel kregen naar Amsterdam te

vertrekken. Op het voetspoor van prof. Presser memoreert Leiker ook de legendarische tante Dieuw van Vliet, die als huisbewaarster van het Drechterlandse huis aan het Grote Oost, waar de Ortskommandatur gevestigd was, onder datzelfde dak acht Joodse onderduikers huisvestte.

Tot zover dit fragmentarisch beeld van een even verdienstelijke als noodzakelijke aanloop tot (veel) méér. Het moge ook Oud-Hoornse-lezers inspireren om in eigen herinnering te putten, in dagboeken wellicht of ander feiten- en illustratiemateriaal over Hoorn in oorlogstijd, het verzet en al het andere, ook de lokaal-karakteristieke (en fotografische) details uit het dagelijkse leven. De redactie van dit kwartaalblad zal er graag over publiceren: bouwsteen voor een meer definitief en alzijdig beeld.

Jan Onstenk

Verzetsmonument bij de Grote Kerk te Hoorn

Legaten

Zij, die de Vereniging "Oud-Hoorn" in hun uiterste wilsbeschikking willen gedenken, geven we in overweging, daarvoor de volgende formulering te gebruiken:

Ik benoem tot erfgenaam van mijn nalatenschap voor . . . gedeelte de Vereniging "Oud-Hoorn" te Hoorn

of:

Ik legateer aan de Vereniging "Oud-Hoorn", gevestigd te Hoorn de somma van . . . (eventueel vrij van alle renten en lasten).

Ramen 1-3

Gedeelten uit de toespraak van de heer D. Breebaart bij de eerste oplevering van dit pand op 11 mei 1983

De MEI-maand staat de laatste twee jaar wel in de belangstelling van de oplevering van een gerestaureerd monument; was het 6 mei van het vorig jaar de OOSTERKERK, die na jaren van ernstig verval weer op feestelijke wijze in gebruik werd genomen, dit jaar vraagt onze bijzondere aandacht een bouwwerk in de binnenstad, dat zo juist op symbolische wijze is geopend. Op de vraag die de journalist Toon Gerritsen wekelijks boven zijn artikel in het plaatselijk dagblad stelt: "Monumenten, wat moet je er mee?" geven zowel Stadsherstel als de gemeente Hoorn vandaag een positief antwoord bij de gereedgekomen renovatie van een 2-tal panden in het hart van het Hoornse winkelcentrum de Ramen, een straat gelegen in het beschermd stadsgezicht, daterend uit de 16e eeuw, waar van oudsher gebouwd zijn deftige woonhuizen uit de 18e en 19e eeuw.

Vóór de totstandkoming van dit straatgedeelte lag daar een onbebouwd terrein, dat in de bloeiperiode van de laken-nijverheid benut werd om de in de "Vullers-wael" gewassen en gespoelde lakens aldaar te drogen op "rekken" of "ramen".

Dit ruime grasveld was destijds omgeven door een muur met aan de Kruisstraatzijde een toegangspoort, die 's avonds nà het luiden van het zgn. "ramenklokje" uit veiligheidsoverwegingen werd gesloten.

Midden in dit ommuurde perceel weiland stroomde de "ramen-sloot", die in open verbinding stond met de voormalige Zuiderzee.

Nà demping van deze waterpartij in 1596 ontstond de tegenwoordige straat waarlangs men bij gereedkoming bomen plantte en de bijnaam kreeg van "Lindelaan".

In deze eeuw werd er een bescheiden plantsoentje aangelegd, waarop werd geplaatst een monument ter nagedachtenis van één der Hoornse burgemeesters: Baron Van Dedem. Deze groenstrook noemde men toen het "van Dedepark".

In 1926 bereikte de gemeenteraad een verzoek van enkele bewoners dit plantsoen te doen verwijderen ter wille van het "drukke verkeer", dat volgens de briefschrijvers veroorzaakt werd door het dagelijks aan-en uitgaan van leerlingen van een in deze straat gelegen christelijke lagere school.

Op dit verzoek werd door de raad afwijzend beschikt. Het duurde tot 1972 dat dit plantsoen toch uit het straatbeeld verdween en gelijktijdig verplaatste men het zo juist genoemde monument naar de Van Dedemstraat.

Over de beide panden Ramen 1 en 3 vertelt ons de Chronyk van Velius dat zij dienst deden als armen weeshuis; daarna werd erin gevestigd tot de opheffing de Kamer van de West-Indische Compagnie. Vervolgens werden beide huizen aangekocht door resp. burgemeester Albert Koning en de jonheer Pieter Avenhorn.

Daarna wordt de bierbrouwersfamilie Merens genoemd als bezitster van Ramen 1-3.

In latere jaren staat de familie Van der Straaten vermeld als eigenaresse van beide huizen.

Een daarop volgende eigendomsoverdracht vond plaats in 1837 en 1847 en wel aan de bekende Hoornse ingezetene: Lucas Stokbroo, van beroep kantonrechter, tevens regent van het gevangeniswezen en jaren lid van de Hoornse vroedschap.

Stokbroo, die woonde op de hoek van de Muntstraat en

de Nieuwstraat, sloeg in de beide panden op een uitgebreide kunstverzameling; hij was nl. een verwoed verzamelaar op allerlei gebied.

In 1839 toonde hij grote belangstelling voor een 15e eeuws zandstenen doopvont, dat stond in de hervormde kerk in mijn geboorteplaats Hoogwoud maar door een te laag gedaan bod is deze aankoop gelukkig niet doorgedaan en staat deze vont nog steeds op de vertrouwde plaats aldaar.

Stokbroo had in 1848 meer succes toen hij zich mocht noemen Heer van Hoog- en Aartswoud bij de aankoop van de voormalige ambachtsheerlijkheid met dezelfde naam van Baron van Wassenaar uit Den Haag. Deze titel droeg hij tot zijn dood in 1867.

In dat jaar is zijn omvangrijke collectie in het openbaar in beide panden geveild ten overstaan van de plaatselijke notaris Boldingh.

De catalogus bevatte maar liefst 2.265 koopjes, waarvan ik wil noemen de schitterende juwelen, fraaie Westfriesse gouden oorijzers, hangers en spelden, allerlei wapens en munten en bovendien een grote hoeveelheid tekeningen en schilderijen, o.a. van de bekende schilder Rotius.

Men neemt aan dat ter gelegenheid van de latere ingebruikneming van het Westfries Museum een deel van de aangekochte voorwerpen ten geschenke zijn aangeboden.

Vele historische panden, groot of klein, zijn in de loop der tijd van bestemming veranderd, hetzij omdat er behoefte bestond aan een nieuwe bestemming, hetzij omdat men het pand door een meer passende bestemming die zich voordeed kon behouden.

Zo lezen we verder dat beide huizen aan de Ramen met een aangrenzende stalruimte in opdracht van de kerkbesturen van de plaatselijke r.k. parochies daarna werden aangekocht door Willem Jacobus van der Wolff Courrech voor de som van f 5.930.—.

In 1925 werd vóór de gereedkoming van het Missiehuis aan de Berkhouterweg het gebouwencomplex bevolkt door Father Lefeber en een aantal studenten en wel tot 1929.

Daarna kreeg het interieur een schoolbestemming voor leerlingen van de katholieke lagere school en de beide bewaarscholen, in welke laatste ruimten Zuster Afra de scepter voerde.

Op de zolderverdieping reserveerde men ruimte voor de Tarcisius-verkenners.

In de bezettingsjaren moest op last van de bezetters het Missiehuis worden ontruimd met gevolg dat docenten en studenten andermaal in beide panden werden ondergebracht.

In 1970 dreigde de historische bebouwing in de Ramen sterk aangetast te worden toen bekend werd dat het grootwinkelbedrijf Vroom en Dreesmann beide huizen had aangekocht met de bedoeling deze te slopen en de vrijkomende grond te benutten voor bebouwing met een modern winkelpand.

Deze transactie vond plaats korte tijd vóór de aanwijzing van de Ramen tot "beschermd stadsgezicht".

Op aandrang van de rijksdienst voor de Monumentenzorg wist het gemeentebestuur deze toekomstige winkelvekking aldaar te voorkomen.

Via ingewikkelde transacties zijn beide monumentale panden, waarvan de bouwkundige kwaliteit al veel te wensen overliet, in bezit gekomen van de burgerlijke gemeente en werd via een bestemmingsplan voor deze straat de woonfunctie definitief vastgelegd, al duurde het nog tot 1976 toen middels een Kroonprocedure hierover rechtskracht werd verkregen.

Nu uitstel van restauratie niet verder verantwoord was werd van gemeentewege een plan ontworpen, bestaande uit herstel van het "casco" en daarnaast verbouw tot een aantal wooneenheden.

Gelijktijdig werd door de vereniging "Oud-Hoorn" een brief verzonden aan het gemeentebestuur, waarin de NOODKLOK werd geluid voor het steeds verder in verval geraakte pand no's 1 en 3 en ook de bewoners van dit straatgedeelte maakten zich schriftelijk ernstig zorgen over de verdere achteruitgang van beide woningen.

Nà de indiening van een compleet restauratieplan ontving men de mededeling van Monumentenzorg dat men bereid was wél een subsidiabel bedrag van de begrote kosten in het vooruitzicht te stellen doch dat men tengevolge van de grote stroom van ingediende subsidieverzoeken genoodzaakt was met de uitbetaling ervan het nodige voorbehoud te maken.

In afwachting daarvan waren beide panden symbolisch in gebruik genomen door een aantal jeugdige actievoerders, die door hun daad wilden bewijzen dat er een steeds stijgende woningnood onder de jongerengroep was ontstaan.

De zomer 1980 was genaderd, het moment, waarop de gerestaureerde Oosterpoort officieel in gebruik zou worden genomen, waarvoor was uitgenodigd de staatssecretaris van CRM, de heer Wallis de Vries, die vantevoren door loco-burgemeester Sijm was geweest op de zeer desolate toestand waarin Ramen 1-3 verkeerde. In de uitgesproken openingsrede kon men daarna beluisteren dat het Rijk op korte termijn bereid was geldelijke steun te verzekeren in de voorgestelde renovatie van genoemde panden, welke toezegging zowel door het gemeentebestuur als de bevolking met grote instemming werd begroet.

De gemeente volgde het advies van "Oud-Hoorn" op zich terstond in verbinding te stellen met de stichting Stadsherstel, die zich in het verleden al geruime tijd intensief had beziggehouden met restauratie van allerlei monumentale pandjes en kort geleden begeleid had de renovatie van het sterk in vervallen toestand verkerende Claes Stapel's Hofje, bestemd voor de ouderen onder ons. Stadsherstel aanvaardde het verzoek zich graag in te zetten voor de nu voorgestelde renovatie met het oog op toekomstige jongeren-huisvesting.

Het architectenbureau Spaargaren werd ingeschakeld voor het ontwerpen van een herzien plan, bestaande uit 12 eenheden voor 2-persoonshuishoudens en 5 eenheden voor alleenstaanden.

Bij de op 26 oktober 1981 gehouden aanbesteding op uitnodiging bleek het bouwbedrijf Gebr. Peerdeman de laagste inschrijver te zijn.

Aangezien genoemde aannemer op dat moment dringend behoefte had aan werk en zijn personeelsbestand graag gehandhaafd wilde zien werd in onderling overleg besloten in januari 1982 de bouwkeet achter het gebouw te plaatsen nadat kort tevoren de vereiste bouwvergunning van gemeentewege was afgegeven. Enkele maanden later deelde Monumentenzorg mee, dat

gerekend kon worden op 40% van de begrote subsidiabele kosten.

Dit bracht het gemeentebestuur op de gedachte Stadsherstel te verzoeken een nieuwe subsidie-aanvraag bij de rijkdienst in te dienen, omdat in de praktijk bekend was dat een stichting kon rekenen op de helft van voornoemde kosten.

Deze aanvraag had succes doch in de beschikking werd bepaald dat op korte termijn beide panden in eigendom moest worden overgedragen aan de nieuwe aanvrager. In de acte van overdracht bepaalde de gemeente echter dat de onder de beide panden gelegen grond in erfpacht aan de stichting werd uitgegeven.

Dit laatste had echter niet de instemming van de rijkdienst en prompt volgde een nieuwe beschikking, waarin stond te lezen dat de toegezegde 50% werd ingetrokken.

Overleg volgde met de juridische afdeling van genoemde rijkdienst in aanwezigheid van wethouder Sijm en een paar bestuursleden van de stichting.

Hierop volgde een nadere schriftelijke toelichting, zowel van de gemeente als van Stadsherstel en was nu het wachten op een herziene beschikking.

Na heel lang wachten ontving de stichting in maart van dit jaar de toezegging, dat toch gerekend kon worden op de helft van de goedgekeurde restauratiekosten en was hierdoor tevens verzekerd de financiële medewerking van zowel de provincie als de gemeente Hoorn en kon bovendien gerekend worden op een belangrijke bijdrage van het Ministerie van Volkshuisvesting in de uit te voeren inrichtingskosten.

Nu de eerste oplevering heeft plaats gehad maakt Stadsherstel graag van de gelegenheid gebruik zowel de gemeente als de toekomstige bewoners en bewoners geluk te wensen met de geslaagde renovatie en verwacht dat degenen, aan wie reeds een vestigingsvergunning is verleend zowel het gebouw als de daarachter gelegen binnenplaats in behoorlijke staat zullen blijven onderhouden, waardoor dit historische monument dat dit jaar een hedendaagse bestemming heeft verkregen een verrijking betekend van deze woonstraat in de binnenstad. Stadsherstel ziet vanmiddag met dankbaarheid terug op het afgelopen restauratiejaar en geeft de verzekering dat zij in de toekomst pal zal blijven staan voor eventueel verder verval van woningen en andere bouwwerken.

D. Breebaart

Wie weet hoe deze plaat heet?

Deze keer een opname van de Draafsingel en haar omgeving vervaardigd door G. de Vries, destijds fotograaf aan het (Kerk)Plein te Hoorn.

Achter op het origineel staat met potlood geschreven: "De villa van Akelake, Hoorn". Bedoeld werd dat dit in 1976/1977 gesloopte monument destijds toebehoorde aan het regentengeslacht Van Akerlaken, die het als buitenplaats gebruikte. Voorwaar een aardig optrekkje!

En daarmee komen we meteen aan een menselijk aspect van de familie Van Akerlaken. Immers Hoorn heeft er in het verleden nimmer prat op kunnen gaan te bogen op een grote lijst van voorvechters m.b.t. het behoud van monumenten.

Integendeel het waren er maar twee, teweten de u allen zo wel bekende J. C. Kerkmeijer (1875-1956) en jhr. mr. Dirk van Akerlaken (1815-1892).

Laatstgenoemde was in 1871 het enige gemeenteraadslid die *tegen* de voorgenomen sloop van de in Renaissance-stijl gebouwde Oosterpoort (1578) stemde. Zijn

verzet leek uiteindelijk niet te mogen baten, want de poort werd in 1874 door de gemeente voor de sloop te koop aangeboden. Van Akerlaken had ondertussen ook niet stilgezeten. Hij riep en de hulp van 's lands regering in (die 75% van de restauratiekosten subsidieerde) en schonk zelf een bedrag van f 500,—. De gemeente Hoorn behoefde daarna nog slechts f 1.500,— bij te dragen . . . hetgeen schoorvoetend gebeurde omdat de minister van Binnenlandse Zaken zo aandrong!

De hier afgedrukte foto is genomen aan de voet van de stadswal in Noord-Westelijke richting en toont "De Villa" alsmede enkele andere gebouwen.

Aanvankelijk lagen op deze plaats een tweetal boomgaarden, die sinds 1832 eigendom waren van jhr. mr. Pieter van Akerlaken (1792-1862), de toenmalige burgemeester van Hoorn. De kruisvormig gebouwde buitenplaats ("De Villa") en tuin werden gesticht omstreeks 1873, dus ten tijde van het "Fin de siècle". Eigenaren waren jhr. mr. Abraham

van Akerlaken (1822-1874), kantonrechter te Hoorn en Catharina Johanna, resp. zoon en dochter van voornoemde Pieter, alsmede Maria Regina Chais van Buren, weduwe van Jan Fabius te Utrecht.

Twintig jaar later (1893) verkoopt de familie Van Akerlaken hun buitenplaats aan Cornelis Kloppenburg (1836-1897), tabakskerver te Hoorn, en diens zoon Jacob Cornelis (1873-1935), apotheker van professie aan het Kleine Noord nr. 25 alhier ter stede.

In 1904 koopt dokter K. F. L. Kaiser (destijds praktijk houdende aan Onder de Boompjes in het pand waar thans de NP-markt gevestigd is) "De Villa" van Jacob Cornelis Kloppenburg, met als doel er een particuliere ziekenverpleeg-inrichting voor de betere kringen in aan te vangen. Volgens het kadaster (D1607) werden "De Villa" (het voormalig zusterhuis), het ziekenhuis en tuin gesticht omstreeks 1908. Naam: Vereeniging tot Ziekenverpleging te Hoorn. Wat er ook allemaal aan verbouwd moge zijn, "De Villa" zelf (het latere

G. DE VRIES, Plein, Hoorn.

zusterhuis dus) was een mengeling van stijlen, die voornamelijk gekenmerkt werd door de Neo-Renaissance-stijl met later wat Jugendstil-invloeden.

De luifel aan de voorzijde lijkt op wat er in het voormalige Nederlands-Indië aan "waranda's" werd gebouwd en wel omstreeks het einde van de vorige eeuw. Ook de wit gepleisterde gevels pleiten daarvoor.

In vergelijking met latere foto's zijn enkele herkenbare delen te zien, te weten het bruggetje over de sloot met hekkepilaren, de eenhoorn boven de ingang op "tymphaan" en de kelkvormige bloemenvazen op het platte dakdeel.

De bomen aan de Draafsingel zijn op de hier afgedrukte foto vrij hoog en werden derhalve later gekapt. (Zie "Toen Hoorn nog Oud-Hoorn was . . .", pagina 43).

Niet te zien zijn de twee uit Engels kalksteen gegoten liggende leeuwen, die voorheen zo trots de voet van het bordes flankeerden.

We weten dus nu zeker dat het hier "De Villa" betreft, maar hoe beter men de foto bekijkt des te meer vragen komen er op:

1. Wie was G. de Vries, (Kerk)Plein, Hoorn? Fotograaf uiteraard. Maar . . . na twee uur zoeken door uw onvolprezen secretaris, de heer

Leo Hoogeveen, in het archief ten stadhuize, bleek er in het bevolkingsregister, kadaster, lijst van belastingplichtigen, adressenboekjes, persoonskaarten, courantenleggers e.d. geen G. de Vries voor te komen met als beroep fotograaf en gevestigd aan het (Kerk)Plein of naaste omgeving te Hoorn . . . Vermoedelijk woonde deze fotograaf buiten Hoorn en had hij zijn atelier hier ter plaatse. Wie het weet mag het zeggen, maar teleurstellend was dit wel omdat de datering van deze foto daaruit had kunnen volgen.

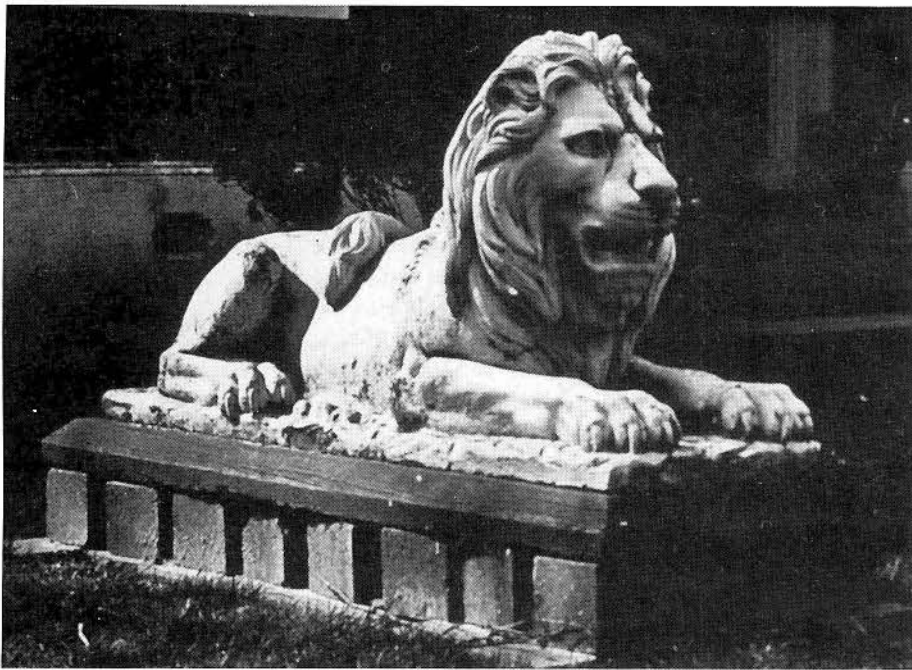
2. Wat voor soorten grote bouwwerken stonden er achter "De Villa"? Een buitenplaats/huis voorzien van een soort ganderijen (gallerijen), die mogelijk van gietijzer waren vervaardigd gelet op de rijke ornamentering en de opmerkelijke slankheid of getimmerd van hout met veel snijwerk (Indische invloed!). Achter dit bouwwerk zien we dan weer een gedeelte van een hoog dak; was dat een huis of pakhuis? In het streekarchief waren geen bouwvergunningen te vinden resp. aanwezig: noch van de bouw van de buitenplaats (De Villa) omstreeks 1873 door opdrachtgever Abraham van Akerlaken, noch van de bouw van

twee huizen met schuren — degenen die achter "De Villa" gedeeltelijk te zien zijn? — omstreeks 1893 door opdrachtgever Cornelis Kloppenburg . . .

3. De huizen links op de foto zijn gelegen aan de overkant (oneven zijde) van de Koepoortsweg; op een ansichtkaart — gestempeld 1908 — zien we echter *tussen* het "zusterhuis" en het ziekenhuis zelf op de achtergrond één van de woonhuizen aan de overkant van voornoemde weg. Conclusie: de huidige bebouwing (even zijde) aan de Koepoortsweg, dus tussen de spoorlijn en hoek Draafsingel stond er nog niet, maar vervolgens blijkt dat alle onder punt 2 genoemde bouwwerken achter cq. naar "De Villa" (reeds) gesloopt zijn, hetgeen je doet verzuchten dat de sloopwoede in Hoorn weliswaar niet van vandaag of gisteren is, maar dat er kennelijk nooit een eind aan zal komen. De reeks van gemeenteraden en colleges van B. en W. zijn kennelijk op dit terrein historisch belast. Is inmiddels ook niet het grootste deel van "De vale hen" — een van de oudste delen der binnenstad — stomweg gesloopt en de rest gaat er ook aan . . .

4. Rechts op onze afbeelding zien we

Een van de leeuwen afkomstig van het vroegere protestants-christelijk ziekenhuis "De Villa" te Hoorn

de brug met toegangspoort tot de boerderij "Meta", later woonhuis van de familie Stumpel en thans ingebouwd als kantine in het complex van Drukkerij Noord-Holland. Maar van de voor velen van u nog bekende brug over de Draafsingel, die de stadsgracht middels een sloot tussen het ziekenhuis en de drukkerij verbond met het water langs de Holenweg (Groene Wijzend) is niets te zien. Zie de hier gedeeltelijk afgedrukte ansichtkaart. Was deze brug toentertijd nog niet gebouwd?

5. En wat te zeggen van die soldaat van het Hoornse garnizoen . . . Hield die soms de wacht voor de toegangspoort van de buitenplaats van de familie Van Akerlaken cq. voor het woonhuis van Jacob Cornelis Kloppenburg? Natuurlijk dit is een grapje . . . maar toch: de familie Van Akerlaken heeft destijds immer veel affiniteit jegens de "gloire militaire" van Hoorn en haar wingewesten betoond. Was mr. Dirk van Akerlaken in 1842 niet de commandant van de erewacht, die — voorzien van het Hoornse vaandel — Koning Willem II tegemoet reed om hem, op een kwartier afstand van het grondgebied onzer gemeente, op gepaste wijze te begroeten ter gelegenheid van een bezoek van zijne majesteit aan onze stad.

De hamvraag uit welk jaar deze foto dateert, werd niet opgelost. Gelet op de kleding van het groepje poserende

wandelaars is het meest aannemelijk dat deze opname omstreeks de eeuwwisseling werd gemaakt. Dus niet ten tijde dat de familie Van Akerlaken deze buitenplaats in haar bezit had, want dan zou de afbeelding van vóór 1893 moeten dateren en dat — alhoewel het niet geheel onmogelijk is — gaat mij thans (nog) te ver. Weet u het wellicht?

De echte „De Villa” bestaat niet meer. Wat er met de kelkvormige bloemenvazen gebeurd is; ik weet het niet. De eenhoorn was reeds voor 1907 verdwenen.

Het Jugendstil-achtige "wapenbord" boven de ingang — met daarop een tekst die op geen enkele foto meer leesbaar is — ging ook reeds lang geleden teloor. Alleen beide stenen leeuwen zijn van de ondergang gered, toen het zusterhuis gesloten werd. Een der bestuursleden van dit protestants-christelijke ziekenhuis "versierde" ze en thans "sieren" ze de ingang van het voormalige gemeentehuis van Abbekerk/Lambertschaag, weshalve ze momenteel in particulier "bezit" zijn. Hoe krijgen we ze ooit weer terug in Hoorn???

Ook het fraaie Neo-Gothische gebouwtje (waar tot het laatst toe de heer en mevrouw Nauta woonden) en dat achteraan het ziekenhuis stond, heeft de fatale sloopkoorts niet vermocht te overleven.

Rest mij ir. Siebren de Jeu te danken

voor zijn architectonische gegevens aangaande deze teloor gegane monumenten en Leo Hoogeveen inzake zijn spuurwerk m.b.t. onder meer de familie Van Akerlaken.

Uw schriftelijke reacties worden gaarne ingewacht door uw redactie: p/a de heer J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn.

Met vriendelijke dank!

Kor Korpershoek Jr.

P.S.: De heer Peetoom reageerde op en gaf uitleg aan de reproductie van het schilderij van Hoorn uit 1744 (vervaardigd door C. Buys). In de september-uitgave van ons blad wordt hierop nader teruggekomen.

Geen enkele reactie kwam er op de vraag inzake de foto van de stolpboerderij met uitbouw. (Zie pag. 26 van het aprilnummer.)

Wie, oh wie . . . ?

K.K. jr.

De Draafsingel met brug en verbindingssloot naar de Holenweg in 1907

Gewogen en gemeten:

Van kop tot voet, het kinnetje en de hoed

Terugkijken naar het verleden vanuit de hedendaagse situatie levert op vele terreinen het risico op, dat men een totaal vertekend beeld voor ogen krijgt. Neem zoiets alledaags als maten en gewichten. Het metrieke stelsel heeft ons vertrouwd gemaakt met een overzichtelijk geheel op basis van meter, liter en pond. Dat is handig in het gebruik, maar uiterst armoedig van taal. Want wat wij terwille van de doelmatigheid hebben ingeleverd aan (chaotische) rijkdom van individueel-plaatselijke naamgeving is onvoorstelbaar.

Het besef daarvan dringt zich onweerstaanbaar op aan wie zich verdiept in het schitterende boekje "De oude Nederlandse maten en gewichten" van J. M. Verhoeff, waarvan onlangs terecht een tweede druk verscheen. Uitgegeven door het P. J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volks- en Naamkunde, Postbus 19888, 1000 GW Amsterdam, is het zijn prijs van f 18,50 verzendkosten inbegrepen — ten volle waard. Men ontvangt voor dat geld een zeer uitgebreid geografisch overzicht en een woordenlijst, samen 132 interessante bladzijden, plus een tiental pagina's ten geleide en informatie voor het gebruik.

Laat ik mij in hoofdzaak beperken tot wat Hoorn destijds rijk was aan eigen gewogen en gemeten identiteit. Neem alleen al het pond. Vijfhonderd gram? Vergeet het maar. Als waaggewicht gold hier naar Amsterdams voorbeeld een pond van 494.09 gram, zijnde 16 ons van 30.88 gram. Ieder ons telde twee lood (15.44 g), elk lood tien Engels of sterling van 1.54 g en iedere Engels (ook wel esterling geheten) was weer 32 aas van 0.048 gram. Kort gezegd was dit pond waaggewicht gelijk aan één pond Troois

(naar het voorbeeld van het Franse Troyes) plus 40 aas. In Holland hield men zich in het algemeen (maar Amsterdam en Hoorn dus o.a. niet) aan het Trooise pond van 492.17 gr. dat liefst zeven keer verder kon worden verfiind. Achtereenvolgens kende men een verdeling in twee mark van elk 246.08 g, per mark 8 ons van 30.76 g, per ons 20 Engels, ieder Engels vier vierlingen van 0.38 g, elke vierling twee trooisjes van 0.19 gram, elk trooisje twee deusjes van ruim 0.09 g en elk deusje tenslotte twee aas.

Een trooisje en twee deusjes op elke vierling: wat een gezellige taal in een land waar sinds 1937 zelfs het ons officieel is afgeschaft! In Hoorn gold overigens alleen aan de waag het pond 494 gram: in de detailhandel werd het op 467.6 gram gesteld. Maar veel ingewikkelder lag het bij de inhoudsmaten.

Voor aardappels telde een ton 124.5 liter, voor fruit bijna het dubbele (243,5 l), voor houtskool 180 l, voor turf 226.5 l, voor bier 164 liter en wie een ton zeep vroeg kreeg 118,5 kilo.

Steenkool werd verhandeld per bekken van 38,5 liter; 36 bekken opgehoopt maakten een hoed van rond 1.400 l.

De Waag te Hoorn omstreeks 1910

Voor kalk daarentegen gold een hoed van 1.270 liter, zijnde tien ton van elk 127 l.

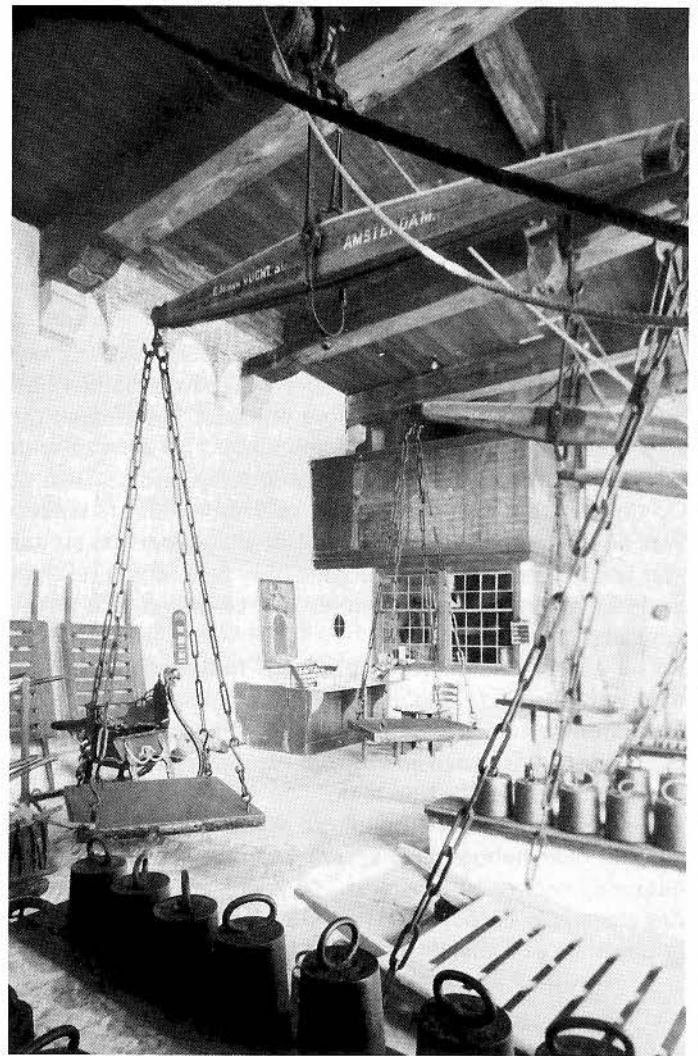
Bij het fruit ontmoeten we een kinnetje van 40,5 liter, het derde deel van een mand, die weer de helft van een ton was. De granen gingen per mud van 136,8 liter, samen twee zak, waarvan de helft een schepel (34,2 l) heette. Een kwart schepel was in Hoorn een taak of takel (8,55 l) en elke taak telde acht kop. Ook de boter ging per kop — 494 gram — en de namen kop en taak werden behalve voor granen o.a. ook gebruikt bij aardappels en fruit, kalk en cement, biksteen en schulpzand.

Heel oud is ook de achel, elders wel achteling genoemd: een achtste deel. Merkwaardig genoeg vinden we voor de achel een zelfde inhoud als de schepel: 34,2 liter (soms ook 35,8 en in 1572 in Hoorn op 31,7 l gesteld).

Het zout ging per honderd: 18.278,4 liter, zijnde liefst 204 zak van elk twee schepel. Voor wijn stond een anker op 38,4 liter met een pint van 0,7 l, maar voor melk, mosterc en teer gold een pint van anderhalve liter: twee pinten was een mengel. Olie kende een halve kan: 3,5 liter.

Dit soort duizelingwekkende variatie gold ook voor de lengtematen. In Hoorn was een el 70,8 centimeter, een fractie meer dan de Amsterdamse el van 68,8. Maar daar was bij publieke verkopen ook de Brabantse el van 69,4 in gebruik en voor onbewerkt laken de Brugse el van 70 cm. Verhoeff meldt voorts, dat in 1725 de Haagse el (zijnde gelijk aan de Brabantse) als 's Lands el "een nationale status kreeg bij de heffing van accijnzen". In het Gelderse Ambt Bredevoort bestond een grote of breeddoekse el van 69 en een kleine of smaldoekse el van 59 cm, maar met de laatste werd dubbel gemeten zodat 1 el smaldoeks op 1,18 meter uitkwam.

Tenslotte terug naar de basis, misschien wel het mooiste van alles: de voet. In Hoorn waren er tenminste twee in gebruik: de Hoornse stadsvoet van 27,7 cm (tien duim) en de Drechterlandse voet van 32,6 cm (en die was, om het eenvoudiger te maken, in 12 duim verdeeld van elk 2,72 cm). De voet was alom in het land als lengtemaat bekend: in Drechterland was die het twaalfde deel van een roede. Maar juist bij de voet vierde plaatselijk of regionaal particularisme hoogtij. Deze natuurmaat (de lengte van de menselijke voet, of eventueel lengte plus breedte) bleek uiteen te lopen van 26,8 cm voor de Utrechtse stadsvoet tot 32,6 cm voor de Friese koningsvoet. Bovendien rekende men voor de duim niet alleen zoals in Hoorn — het tiende deel van een voet, of — als in Drechterland — een twaalfde, maar o.a. in

Interieur van de Waag te Hoorn omstreeks 1950

Amsterdam, Breda en Haarlem was de duim een elfde van een voet, en in Heerenveen één-dertiende.

Stellig was ook in Hoorn, als het zo uitkwam tevens de Rijnlandse voet van 31,4 cm in gebruik. De Rijnlandse roedde immers (3,767 meter, 12 voet) was vanaf de vroege middeleeuwen een vrijwel onveranderde standaardmaat en gold vanaf het begin van de 17e eeuw officieel en uitsluitend voor alle werken waarvan de Staten van Holland of de Staten-Generaal de lastgevers waren. En ach, hoe poëtisch waren die oude tijden. Limburg had z'n St. Huberts- en z'n St. Lambertsvoet met een onderling verschil van drie millimeter en Maastricht weer iets eigens: de voet van Nôtre Dame of Sainte Marie, 28 centimeter, in 1807 nog in gebruik, zij het met mate. Zo ken ook ik mijn maat en neem er een mutsje op, al is dat dan een achtste van een mengel.

Jan Onstenk

Beschilderd balkenplafond

Ramen 1-3

In een rechthoekige kamer op de begane grond aan de straatzijde bevindt zich een beschilderd balkenplafond; de balken zijn loodrecht op de voorgevel geplaatst. Zowel de velden als de balken zijn beschilderd. De vier plafondtraveeën zijn niet identiek beschilderd; de 2 aan de buitenkant zijn overeenkomstig en de 2 middenin zijn ook identiek aan elkaar.

In de middenvlakken verdelen 2 doorgaande geschilderde — trompe l'oeil weergegeven — dwarsbalken de vlakken in drie ongeveer gelijke grote delen.

Waar de "dwarsbalken" de echte balken schijnbaar raken zijn op de echte balken gouden rozetten geschilderd. Ook de buitenste vlakken zijn door schijndwarsbalken onderverdeeld; hier echter is de verdeling anders: aan de vóór- en achterkant zijn kleine vlakken ontstaan, waartussen de grote velden zijn overgebleven.

Ook hier zijn gouden rozetten geschilderd op de raakpunten. In het midden van de buitenste balken bevinden zich eveneens rozetten, hoewel hier geen schijndwarsbalken de aanleiding zijn.

Op de zijkanten zijn palmtakken voor de middelste balken en eikeloof voor de buitenste balken te zien.

Wat de velden betreft is voor wat de buitenste vakken aangaat het grote middenveld beschilderd met een middenmotief van waaruit naar de twee lange zijden zeer langgerekte plantmotieven zijn aangebracht.

In de kleine vakken aan de uiteinden bevinden zich telkens een gouden rozet van waaruit 4 takjes diagonaal zijn geplaatst.

De binnenste vakken vertonen in het middenveld een rechthoek, begrensd door een gouden rand waarop een ovaalgerangschikte bladornamentatie met springerige gouden bloemetjes.

De buitenste velden van deze middenvakken vertonen een ovaalrozet in het midden met over de diagonale takken en vanuit de lange ovaalzijden kronkelende ranken met gouden bloemen.

De algemene kleurindruk is vóór de reiniging: ombergroen. De lichtvangende delen zijn licht omber of beige terwijl een groenige middentoon en donkere schaduw voor het eindeffect zorgen.

Hier en daar hebben kleine verschuivingen in de beschilderde planken plaatsgevonden, hetgeen aan de beschildering uiteraard zeer goed te zien is.

Erg storend is dit overigens niet. De beschildering heeft hier en daar wat geleden door kalkwater en er zijn wat deuken in het hout gekomen.

*H. H. J. Kurvers,
Stafafd. bouwkundig onderzoek en documentatie
Rijksdienst voor de Monumentenzorg*

Nogmaals de brand in de Hoofdtoren

Mijne heren,

Hoewel zelf geen lid zijnde van de ver. "Oud Hoorn", lees ik wel uw blad daar mijn echtgenote, M. J. G. Noordveld-de Beer, wel lid is.

In uw blad van april van dit jaar las ik het artikel van J. M. Baltus betreffende branden in Hoorn.

In het artikel, "Merkwaardigheden door Abbing verhaald", wordt vermeld Jan Cornelisz. de Beer, die een belangrijk aandeel had in het blussen van de brand in de Hoofdtoren te Hoorn in het jaar 1750.

In het artikel wordt medegedeeld dat Jan f 100,— en zijn beide makers elk f 50,— ontvingen als directe beloning voor hun moedig gedrag en daarboven de toezegging: ". . . en waardig bevonden om bij alle gelegenheden die zich zouden voordoen, nader erkend en vergolden te worden, hetgeen Hunne Groot Achtbaren zo goed als in hun vermogen lag, ook zouden trachten na te komen. Of dit laatste ook gebeurd is en hóe, vertelt Abbing ons helaas niet".

Genoemde Jan de Beer was een rechtstreekse voorvader van mijn vrouw en volgens familie-overlevering zou Jan de Beer zijn verdere leven een vast jaargeld gekregen hebben, maatschappelijk is het hem in elk geval goed gegaan.

Voorzover bekend was hij later eigenaar van 3 botters, een ansjovis-zouterij en een handel in netten, touw e.d. Hij was vele jaren voogd van het vissersgilde St. Pieter en bestuurslid van de Remonstrantse Gemeente.

*Hoogachtend,
S. K. Noordveld
Refelings Erven 102
56 72 TH Nuenen*

Hoorn. Huizen, straten, mensen (2)

Achter op 't Zand

Bewoners in 1903 (gegevens uit het woningonderzoek)

- nr. 9. Wed. Selie-Mensinga, bedeed
- nr. 10. Wed. Weyling-Schrier
H. Vonk, kistenmaker
R. de Flart, zilversmid
- nr. 11. H. Postma, meubelmaker
- nr. 12. K. Hakhoff, kistenmaker
- nr. 13. C. Basjes
- nr. 17. K. Basjes, metselaar
- nr. 18. Tj. S. Steenstra, kistenmaker
- nr. 19. Wed. Entius-Laar
- nr. 20. F. Opmeer, schilder
- nr. 21. J. Blom, sjouwerman
- nr. 22. Wed. van Leeuwen-van Harte
J. Veerman, schilder
- nr. 23. C. H. Veerman, visventer
- nr. 24. L. van Riel, kaaskopersknecht
- nr. 25. J. Baart, sjouwerman
- nr. 26. H. Messchaert, kaaskopersknecht
- nr. 27. F. Weijs, schipper
- nr. 28. M. Bakker, visser
- nr. 29. J. Wormsbecher, visser
- nr. 30. J. Horst, arbeider
- nr. 32. J. Beets, kaaskopersknecht
- nr. 33. G. de Flart, kistenmaker
- nr. 34. A. van Berkum, kistenmaker
- nr. 35. A. Schel, kaaskopersknecht
- nr. 36. A. Bakker, koopman
- nr. 37. H. van Riel, koperslager
- nr. 38. J. Wormsbecher, visser

- nr. 39. C. Piekaart, hofmeester
- nr. 40. A. Wormsbecher, visser
- nr. 41. H. Wiggers, fabrieksarbeider
- nr. 42. D. de Graaf, fabrieksarbeider
- nr. 43. J. Wiggers, kaaskopersknecht
- nr. 44. A. Volkers, kledermaker
- nr. 46. K. Langedijk, fabrieksarbeider
- nr. 47. K. Wortel, bakker
- nr. 48. G. Koster, visser
- nr. 49. R. Rinses, visser
- nr. 50. N. Tros, arbeider
- nr. 52. E. Belie, mandenmaker
- nr. 53. P. van der Vliet, metselaar
- nr. 54. H. Rinses, fabrieksarbeider
- nr. 55. P. Jager, metselaar
- nr. 56. A. en P. Verbeek, koopman
- nr. 57. P. Bakker, visser
- nr. 58. N. Zwarekant, schoenmaker
C. Zoutendijk
- nr. 59. R. Raijer, visser
- nr. 60. J. van Riel, visser
- nr. 61. J. Veen, politie-agent.

Achter op 't Zand 57-58 (HHSM blz. 18)

De beide panden zijn na de sloop in 1977 overgebracht naar het Buitenmuseum in Enkhuizen.

Achterom 19 (HHSM blz. 5)

De RK St. Jozefschool heeft een eerste steen, waarvan het opschrift onleesbaar is geworden, met uitzondering van het jaartal 1922. De steen moet blijken een later

krantebericht zijn gelegd door deken J. H. Smeele van Hoorn, die daarmee een van zijn laatste officiële daden verrichtte. Hij is op 8 september 1923 overleden. De eerste paal van de school is geheid op vrijdag 10 maart 1922, de laatste van de 380 palen is enigszins officieel de bodem ingeheid op maandag 10 april 1922. De school is op 5 januari 1923 plechtig ingewijd door deken A. Vergeer van Wognum, die de zieke Hoornse deken Smeele verving. (Onze Courant 10-3 en 10-4-1922 en 5-1-1923.)

Achterstraat (HHSM blz. 18)

De foto is vermoedelijk van de stal van Groot in de Achterstraat. Alleen de juiste plaats is onbekend. Wie weet waar deze stal precies heeft gestaan?

Achterstraat

Bewoners in 1903 (gegevens uit het woningonderzoek)

- nr. 11. Johanna van den Berg, werkster
- nr. 15. Wed. Mes-Blokker
- nr. 10. J. Rodenboog, rijksveldwachter
- nr. 12. S. Visser, metselaar

nr. 16. J. Mes, zadelmaker

Grote Oost 6 (HHSM blz. 145)

In het pand was gedurende de bezetting de Ortskommandantur gevestigd (mededeling van de heer C. Schrickx).

Nieuwe Noord 68 (HHSM blz. 253)

Het verzoek van G. de Boer voor het verbouwen van de voorgevel is door B. en W. op 26 september 1938 geweigerd, omdat "het uiterlijk aanzien van den nieuw te bouwen voorgevel uit een oogpunt van welstand aanstoot zou geven". (Gemeente-archief Hoorn, bouwvergunning 1938/150.)

Onder de Boompjes 18 (HHSM blz. 280)

De 2-klassige noodbarak is in 1964 niet op het Doelenplein, maar op het schoolplein achter de school gebouwd (mededeling van de heer C. Schrickx).

Rode Steen 10 (HHSM blz. 310)

Het pand was tijdens de bezetting in gebruik als NSB-huis (mededeling van de heer C. Schrickx).

Nu hoort u het eens van een ander...

Over de stad Hoorn is in het verleden al vaak de loftrampet gestoken. "Oud-Hoorn" doet dit overigens al meer dan 65 jaar. In mijn slaapkamer hangt een prent, het *Gezicht op Hoorn vanuit zee gezien*. getekend in ca. 1650 door Hendrik C. Pot. Het is geen slaapkamergeheim als ik u vertel dat ik bij ochtend- en avondgymnastiek mij o.a. iedere keer 25 keer "opdruk". Kenners weten wat voor prestatie dat is. Bij het reizen en dalen van borst en heupen zweeft mijn gezicht voor de prent en telkens lees ik dan weer met genoeggen het onder de afbeelding afgedrukte gedicht van ene H. van Suillechem, een lofprijzing, een ode, met als onderwerp de plaats waarbinnen ik mijn spieren oefen en versterk.

Uit mijn hoofd kan ik het inmiddels opzeggen, maar voor u zal ik citeren:

Ben ick de Moeder-stadt van soo veel moedigh bloedt,
Dat soo veel wondren deën en soo veel wondren doet,
Van mannen, die vermant, voor mannen noijt en weken,
Van zeilers, die verzeilt, voor zeilers noit en streken,
Heb ick van allen eerst 't groot harin nett gebreidt,
Ben ick de Zuivel-mou van voor en achter Staveren,
Ben ick soo veer ick sie de vrouwe vande klaveren,
En vraagtmen hoe ick Hoorn, van ouds herr heten moet,
En heet ick anders recht als Hoorn van overvloedt.

Hahijgend na mijn musculaire prestaties, beaam ik de strekking van het gedicht en mijmerend over Hoorns roemruchte verleden en ook huidige rijkdom aan historisch schoon, begin of eindig ik de dag.

Heel anders wordt Hoorn gekenschetst in een gedicht dat ik laatst tegenkwam en dat voor de langjarige ingezetenen wellicht een schok der herkenning betekent. Het is een strofisch gedicht van Kees Winkler dat voorkomt in zijn bundel *Gedichten*; Amsterdam, 1972.

Het luidt als volgt:

HOORN

O stad van mijn jeugd, gevlijd tussen je wallen
met de pantoffelparade in het weekend
(die was met die en dan was het weer uit)
o onherroepelijk verleden

Ik kom er nog eens per jaar
op de verjaardag van onze goede dienstbode
alles is nu veranderd en het stadje
is ver uit zijn wallen gebarsten

Ik loop weer met Nel de Groot
groter liefde bestond er niet
zij is getrouwd met een dikke heer
en uitgezwermd, als ik, naar de randstad

Hoorn met je mooie parken
waarin ik 's morgens vroeg heel alleen
rondliep, de zon was licht in mijn ogen
en geel het speenkruid langs de stadswal

Een vraag blijft voor mij over . . . Is de dichter niet zelf die
dikke heer? Laat hem dan net als ik ochtendgymnastiek
doen vóór de prent van Pot!

J. M. Baltus